

فرهنگ و آموزه های دینی حامی دوری از دخانیات

استعمال دخانیات شایعترین عامل پیشگیری مرگ و میر و ناتوانی در جهان است که سالیانه موجب مرگ ۸ میلیون نفر از مردم جهان می شود. یک میلیون از این موارد مرگ فقط در اثر مواجهه با دود دست دوم مواد دخانی در افراد در معرض در اماکن عمومی و مسکونی وقوع می پیوندد. خوشبختانه با پیشرفت علم و فناوری و اطلاع رسانی بهینه، سطح آگاهی مردم نسبت به عواقب وخیم سیگار، بر سلامت شان، فزونی یافته است. جایگاه روحانیت جایگاه رفیعی است که به خوبی می توان در یک حرکت وسیع اجتماعی در ترک دخانیات از آن استفاده مطلوب نمود. در کشور ما نمونه های زیادی، دیده شده که پیشوایان مذهبی در همه جریان های اجتماعی نقش موثری در روشن کردن مردم ایفاء نموده اند. نقش مرحوم میرزای شیرازی (قدس سره) در تحریم تنباکو آنقدر برجسته است که می بینیم همه مردم ایران تا آنجا به فتوای ایشان گردن نهادند که زنان دربار ناصرالدین شاه نیز قلیان ها را شکستند و شاه را از کشیدن قلیان منع نمودند تا ناصرالدین شاه مجبور شد امتیاز تنباکو را لغو کند. مردم ما در تمام طول سال به مناسبت های مختلف در پای منابر می نشینند و به بیانات واعظان گوش جان می دهند.

زیانهای ناشی از مصرف دخانیات

۱- بیماریها و مرگ و میر ناشی از مصرف دخانیات و استنشاق تحمیلی آن

استعمال دخانیات عامل بروز یا تشدید کننده بسیاری از بیماری ها، از جمله: بیماریهای قلبی و عروقی، ریوی، عفونی، سرطانها، بیماریهای استخوانی، مغزی، دستگاه گوارش، کلیوی، چشم، شنوایی، دندانها، کاهش ایمنی بدن، ریزش مو و ... می باشد. در جمعیت هایی که در چند دهه اخیر استعمال دخانیات امری متداول بوده، ۹۰ درصد سرطان ریه، ۱۵ تا ۲۰ درصد سایر سرطانها، ۷۵ درصد برونشیت مزمن و آمفیوزم و ۲۵ درصد مرگ و میر ناشی از بیماریهای قلبی و عروقی در سنین ۳۵ تا ۶۹ سال، ناشی از مصرف دخانیات بوده است. مصرف دخانیات در حال حاضر یکی از بزرگترین عوامل، مرگ و میر در سطح جهان می باشد. بطوریکه در هر ۴ ثانیه یک نفر در جهان بدلیل ابتلا به بیماریهای ناشی از مصرف و مواجهه با دود دخانیات می میرد. در حال حاضر بیش از یک میلیارد نفر در جهان مصرف کننده مواد دخانی هستند که ۸۴ درصد آنان در کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند. اثرات استنشاق تحمیلی دود سیگار نیز کمتر از عوارض ناشی از استعمال دخانیات نمی باشد. دانشمندان بر این عقیده اند که دود محیطی از نقطه نظر سلامت، هیچ آستانه مجازی ندارد، چرا که نه دستگاههای تهویه و نه تمهید جداسازی مکانهای استعمال دخانیات، هیچکدام بطور کامل هوایی پاک و عاری از آلاینده را فراهم نمی آورند. بنابراین بهترین راه محافظت از آن قرار نگرفتن در معرض دود سیگار و مواد دخانی در اماکن عمومی و مسکونی می باشد. درحالیکه طبق گزارش سازمان جهانی بهداشت بیش از ۴۰ درصد افراد و تعداد ۷۰۰ میلیون کودک یا به عبارتی نیمی از کودکان جهان در معرض استنشاق تحمیلی دود سیگار هستند. مصرف قلیان نیز مانند سایر مواد دخانی زیان آور است. مصرف کنندگان قلیان در هر بار مصرف، دود بسیار زیادتری را در مقایسه با کشیدن یک نخ سیگار دریافت می کنند. افراد سیگاری که بطور متداول ۸ تا ۱۲ نخ سیگار در روز مصرف می کنند به طور متوسط با ۴۰ تا ۷۵ پک، که به مدت ۵ تا ۷ دقیقه به طول می انجامد حدود ۰/۵ تا ۰/۶ لیتر دود استنشاق می کنند. این در حالی است که مصرف کننده قلیان در هر وعده مصرف که بطور متداول ۲۰ تا ۸۰ دقیقه طول می کشد حدود ۵۰ تا ۲۰۰ پک می زند که هر پک بطور متوسط حاوی ۰/۱۵ تا یک لیتر دود می باشد. به عبارت دیگر از نظر میزان مواجهه و استنشاق دود، هر فرد مصرف کننده قلیان در هر وعده معادل ۱۰۰ تا ۲۰۰ نخ سیگار، دود دریافت نموده است.

۲- زیانهای اقتصادی ناشی از مصرف دخانیات

بر اساس مطالعات سازمان جهانی بهداشت ۲ تا ۳ برابر هزینه مصرف دخانیات صرف درمان بیماریهای ناشی از آن می گردد. همه می دانند که مصرف سیگار یعنی دود کردن پول فرد، خانواده و اجتماع. مطالعات نشان می دهد در ایران با فرض ۵۰ میلیارد نخ مصرف، سالانه بطور متوسط ۱۰۰۰۰ میلیارد تومان در اثر استعمال دخانیات دود می شود. که این هزینه می تواند در راه آبادانی و رفاه زندگی خرج شود. این میزان مصرف حدود ۵۰ هزار مورد مرگ زود هنگام را به همراه دارد. سالانه بین ۲۰ تا ۳۰ هزار میلیارد تومان یعنی ۲ تا ۳ برابر هزینه سیگار دود شده صرف هزینه های بهداشتی درمانی ناشی از مصرف دخانیات می شود و تا ۷۰ هزار میلیارد تومان سایر هزینه های اقتصادی از قبیل مرگ زودرس، کاهش بهره وری، آتش سوزی و غیره می شود.

در ایران نیز هزینه های هنگفت درمانی ناشی از مصرف دخانیات به هیچ وجه قابل قیاس با درآمدهای محدود شرکت های دخانیاتی نیست و تولید و مصرف دخانیات در دراز مدت به توسعه اقتصادی هیچ کشوری کمک نمی کند، بدلیل اینکه توسعه باید به منظور تامین نیاز انسانها در جهت سلامت جامعه باشد نه علیه آن. همینطور مطالعات مستند سازمان جهانی بهداشت نشان می دهد که از هر دو نفر سیگاری، یک نفر ۱۵ تا ۲۵ سال زودتر از موعد مقرر می میرد. هزینه خسارتهای ناشی از آتش سوزیها و حوادثی که با آتش ته سیگار اتفاق می افتد یکی دیگر از زیانهای اقتصادی می باشد.

۳- زیانهای اجتماعی ناشی از مصرف دخانیات

مصرف سیگار نوعی اعتیاد است ولی متأسفانه این مساله به مرور در اجتماع جا افتاده و قابل قبول ترین عمل خلاف عرف محسوب می شود. دلایل شیوع این عادت عبارتند از احساس کاذب بدست آوردن شخصیت در افراد جوان، اثر تخدیرکنندگی جزئی سیگار، مصرف آن در لحظات عصبانیت و غم، باور غلط و وابستگی جسمی و روانی و ...

۴- زیانهای زیست محیطی ناشی از دخانیات

از بین رفتن خاک، تخریب جنگلها، مصرف آفت کشها و آلودگی آبهای زیرزمینی و هوا از مضرات زیست محیطی دخانیات می باشد. مصرف مواد مغذی خاک توسط گیاه توتون موجب عاری شدن خاک از این مواد شده و از طرفی موجب جذب آفتها می گردد و استفاده از انواع کودهای شیمیایی و آفت کشها آلودگیهای آبهای زیرزمینی را بدنبال دارد. از طرفی مقدار زیادی از درختان جنگلها برای سوخت در عمل آوردن توتون از بین می روند. آلودگی هوا ناشی از دود سیگار نیز یکی از زیانهای آن می باشد. دود سیگار دارای دو جریان اصلی و کناری است جریان اصلی هنگام پک زدن به دهان و ریه وارد می شود و جریان کناری در فاصله پک زدن از نوک سیگار در هنگام بازدم وارد محیط و سپس ریه می شود. همانطور که قبلاً اشاره شد دود مواد دخانی حاوی ۷۰۰۰ نوع ماده با آثار مخرب ژنی، جهش زایی و سرطان زایی است.

دخانیات و اعتیاد از دیدگاه اسلام

مطابق آیات و تعالیم پیشوایان عظیم الشان، دین اسلام آخرین دین به شمار می رود و هیچ گونه نیازی به دین مکمل ما بعد خود ندارد. یعنی یک دین کامل و مطابق با کل احتیاجات تمام انسانها، جوامع، فرهنگ ها و تمدنهای روی زمین است و دستورات لازم در تمام شئون زندگی را با خود دارد. بنابراین دین اسلام، جزئی ترین مسائل مهم حیاتی را نا دیده نگرفته و از نظر هدایت بشر در حفظ منافع و مصالح نوعی به باریکترین نکات نیز بذل توجه نموده است. با توجه به اینکه در عصر ظهور اسلام، نامی از برخی مواد مخدر (و یا مشتقات مشابه آن) در میان نبود اما باعطف توجه به دستورات کلی صادره در فقه و تعالیم اسلامی، در کمال وضوح مشاهده می گردد که برخلاف تصور اهریمنان در همان زمان نیز کلیه مسائل مهم حیاتی عمیقاً مورد توجه بوده و مطابق دستورات و احکام عینی و یا کلی، جهت یابی صحیحی در تمام جهات صورت گرفته است، از قبیل تحریم مطلق مسکرات که یک دستور عینی و نیز کلی به صورت اعم است و تنها شامل حال مشروبات الکلی نیست بلکه کلیه موادی که به نوعی در مراکز مغزی، بخصوص در مرکز تعقل، اثرات تخدیر و تضعیف از خود برجای بگذارد و به نوعی در فعالیت و وظایف فیزیولوژی آنها ایجاد ضعف و اختلال

نماید، استعمال آنها شرعا حرام است و چنان که در کتاب بررسی فرآورده های الکل از نظر فقه اسلامی تصریح گردیده است، اثرات تحریک و تخدیر الکل شبیه مواد مخدر است و از آن لحاظ قابل مقایسه هستند و اگر تاکنون در مورد حرمت مواد دخانی (و مواد مخدری از این قبیل) ظاهرا بحثی به میان نیامده یا کمتر به صراحت در این مورد پرداخته شده است طبعا می بایست به علت عدم علم و آگاهی کافی در ماهیت این مواد در گذشته امکان صدور فتوای صریح و حکم قطعی ممکن نبوده است .

احکام مربوط به عادت و اعتیاد

در اسلام در مورد اعتیاد به مواد دخانی، اعتیاد به مواد مخدر به صورت اختصاصی، حکم عینی (به علت عدم ابتلای به این مواد در آن زمان مگر در مورد مسکرات و مواد مشابه) وجود ندارد، اما از ردیف احکام کلی، موارد متعددی وجود دارند که در صورت بذل توجه بیشتر و وجود حوصله تعمق در اصول و مبانی هر یک، در کمال سهولت مشخص می گردد که به طور ضمنی، تکلیف امر یکسره روشن شده است.

حکم عینی و کلی

به طور کلی دستورات و احکام دین اسلام در جهت تامین منافع و مصالح نوع بشر به دو دسته " حکم عینی " و " حکم کلی " تقسیم می شوند. یعنی برخی از دستورات با صراحت بیشتر و در کمال وضوح شامل حال مسائل و موضوعاتی هستند که به صورت عینی در حکم، قید شده و تصریح گردیده است که اقدام آن جایز یا واجب و یا حرام می باشد (بمانند حکم تحریم ربا و قمار و مسکرات) یا امر بر اجرای فرایض معینی (مانند نماز خواندن و روزه گرفتن و غیره)، که در این قبیل احکام اختلاف نظری وجود ندارد و به اصطلاح در ردیف محکومات محسوب می گردند. اما در برخی دیگر از مسائل و موضوعات (حتی از مسائل مهم حیاتی) به جای حکم صریح و معین (به علت متغیر بودن نوعی موضوع یا تعمیم امر و یا وجود جهات مختلف) حکم کلی و جامع ارائه شده است که به تنهایی خود جوابگوی بسیاری از مسائل پیچیده مشابه حتی با انشعابات وسیع موضوع می باشد و در جهت یابی، نقش موثری بازی می کند و امر هدایت یا تشخیص را تسهیل می نماید و می توان با در دست داشتن چنان اصل کلی، بسیاری از مسائل پیچیده را با کمترین تامل و تعمقی حل و جهت یابی صحیح نمود و به نتیجه مثبت معینی رسید. مانند دستورات کلی شرعی (از قبیل حکم مربوط به اصالت فطرت و اصالت عقل و وجوب تحصیل علم و ...) که با به کار گرفتن عقل و علم و اطلاعات و معلومات مقدماتی قبلی لازم و کافی، استخراج جوابی روشن و اخذ نتیجه قطعی، مشکل یا غیرممکن نیست. کلیه مسائلی که نسبت به آنها در اسلام حکم صریح و عینی نیست، تعیین تبلیغ از نظر امر و نهی و صلاح و فساد، موکول است به احکام کلی که گاهی تنها با یک یا چند حکم کلی اخذ نتیجه ممکن می شود و گاهی نیز علاوه بر آن لازم است از معلومات زمان و اطلاعات کامل افکار عمومی استفاده نمود و به استعانت از عقل و علم و مراعات شرایط زمانی و مکانی، حکم لازم را از مجموعه این امکانات استنباط کرد. این دسته از احکام محتاج بحث و فحش و تفسیر و تطبیق در اصول و کلیات یا در فروع و اجزای مسائل می باشد که مسلما بدون اتکا به معلومات کافی از علوم و فنون رایج زمان و اطلاعات وسیع لازم، هم در اطراف موضوع و هم در مفهوم آن حکم (بلکه احکام مشابه و مقارن) و بخصوص بدون مراعات شرایط عمل از روی اخلاص و دوری از هر غرض و مرضی عملا اخذ نتیجه مثبت معینی امکان پذیر نیست. چرا که به علت کلیت و جامعیت این دسته از احکام، امکان انواع خبط ها و لغزش ها و گرایش های آگاه و حتی ناآگاه و یا سوء استفاده ها و بالاخره برداشت های مغرضانه وجود دارد.

احکام کلی مربوط به مواد مضر و عوامل مودی از دیدگاه اسلام با توجه به آیات قرآنی

۱- لا تلقوا بایدیکم الی التهلکه (آیه ۱۹۵ سوره بقره)

خودتان را به دست خود به هلاک نیندازید.

هر عمل و اقدامی که علیه سلامتی جسمی و روحی انجام گیرد و موجودیت انسان را به خطر بیندازد از نظر اسلام مطرود و محکوم است و غایت مراتب آن اقدامی است که سلامتی و یا به طور کلی حیات شخص را به خطر انداخته منجر به هلاکتش گردد بمانند خودکشی یا انتحار که مطلقاً در دین اسلام ممنوع و مسئولیت چنین امری برای شخص بسیار سنگین است. (رجوع شود به آیه ۲۹ تا ۳۱ سوره نساء که در آنجا عقوبت کسانی که اقدام به خودکشی می کنند نیز بیان شده است)

۲- کلووا واشربوا و لاتسرفوا انه لایحِب المسرفین (آیه ۳۱ سوره اعراف)

بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید، محققاً خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد. گرچه ظاهراً مفهوم آیه در مورد خوردن و آشامیدن است ولی منع از اسراف در اسلام یک دستورالعمل کلی و عمومی است. بر صاحب نظران و آگاهان پوشیده نیست که اتلاف و ضایع کردن هر نعمتی خود، ناسپاسی و در حکم کفران نعمت بوده، به سهم خود معصیتی است. اعم از این که این نعمت از ردیف مال یا پول یا سلامتی و یا فرصت و امکانات باشد یا یک نعمت و برخوردار از آنها. مصرف دخانیات اتلاف آن همه پولهای سرشار و قوای جسمی و روحی و بخصوص قدرت حیاتی و به کارگرفتن قوای بدنی برای مبارزه با مواد سمی (آن هم در یک اقدام زاید بلکه مضر بمانند دخانیات) به استناد آمار و ارقام مسلم گردید که چگونه از نظر مادی و معنوی و از لحاظ جنبه های اقتصادی، سرمایه های هنگفت بی جهت ضایع می شود و سلامتی و نیروی خدادادی بدن بیجا صرف دفع آثار سوء مواد سمی موجود در دود سیگار و سایر دخانیات می گردد. هر چیز مفید و مثبتی که بیهوده صرف امری بی فایده و غیر لازم گردد، شکل اسراف به خود می گیرد.

۳- ولا تسرفوا انه لایحِب المسرفین (آیه ۳۱ سوره اعراف)

اسراف نکنید زیرا خداوند اسراف کنندگان را دوست نمی دارد. اگر ضایع کنندگان سرمایه های هنگفت جامعه اسلامی که هر سال از طریق دود نمودن مقادیر متنابهی از دخانیات باز در مقابل جدل یا دفاع از خود مدعی باشند که نفی اسراف مربوط موارد معدودی از خوردنی و آشامیدنی است سخت در اشتباهند. زیرا در این آیه هر چند که مقدمتاً خداوند نعمت هایی از باغ ها و درختان میوه و کشت های مختلف و محصولات کشاورزی گوناگون نام برده و سپس جواز برخوردار از آنها را صادر و به دنبال آن منع اسراف نموده است، اما باز جایی برای جدل باقی نمی ماند که مفهوم اسراف را منحصر به موارد نامبرده در ما قبل آیه نمایند، چرا که با توجه به مفاد آیه بعدی علاوه بر خوردنی ها از نعمت های دیگری، مثل حیواناتی که از نظر باربری و سایر منافع که به انسان می رسانند، نیز نام برده شده است و بخوبی معلوم می دارد که نه خداوند نعمت ها را منحصر به خوردنی و نوشیدنی نموده و نه فواید و منافع که از مخلوقات خداوندی به بشر عاید می شود در آن خلاصه گشته و منع اسراف در انحصار آنهاست، بلکه چنان که در ذیل آیه قبلی اشاره نمودیم اسراف به طور اعم از نظر اسلام مطرود و محکوم است. می توان اسراف مال و اتلاف شیره جان یا قدرت حیاتی را در جریان عادت به سیگار دریافت.

۴- و لا تبذر تبذیرا ان المبذیرین کانوا اخوان الشیطان و کان الشیطان لربه کفوراً (آیه ۲۷ سوره اسراء)

و اسراف مکن که اسراف کنندگان برادر شیاطین اند و شیطان به پروردگار خویش ناسپاس بود.

۵- و یحل لهم الطیبات و یحرم علیهم الخبائث (آیه ۱۵۷ سوره اعراف)

پیامبری که برای پیروانش پاکها را حلال و پلیدها را حرام می نماید.

۶- کل مضر حرام

هر چیز مضر حرام است.

۷- لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام { پیامبر اکرم (ص) }

تحمل ضرر و زیان و ایجاد آن به غیر در اسلام جایز نیست.

تکلیف چیست ؟

وقتی مطابق مدارک و اسناد و بر طبق اصول و موازین شرعی آگاه شدیم که عادت به دخانیات نه از نظر عقل و علم مقبول است و نه از لحاظ شرع، و هرگز مطابق شان و مقام یک مسلمان واقعی نیست که به یک چنین ابتلائات و اعتیاداتی تن در دهد، و وقتی مسلم گردید که در اثر چنین غفلت و قصور و ناسپاسی نسبت به تعالیم صحیح آسمانی افکار عمومی آنقدر گمراه و از جاده حق و حقیقت منحرف گردند که ارتکاب به معاصی و مناهی را به هیچ مانعی رواج داده درست در خلاف جهت اوامر الهی عادات مضر را پیش گیرند، طبعاً این سوال پیش می آید که در چنین شرایطی تکلیف یک مسلمان حقیقی چیست؟ اگر افراد و جمعیت ها یا محافل علمی و اجتماعی در مقام استنتاج و استفتاء محتوای کتاب را عیناً و بدون کم و کاست در اختیار محافل و مقامات محترم مذهبی قرار دهند، به نظر نمی رسد هیچ یک از مراجع عظام شیعه و سنی با وجود دسترسی به اسناد و مدارک علمی و اصول و موازین عقلی و شرعی نامبرده در اعلام حرمت استعمال دخانیات کمترین تاخیر و تعللی را جایز بدانند.

حضرت آیت ... خامنه ای در جواب سوالی در این زمینه فرموده اند:

حکم با اختلاف مراتب ضروری که بر استعمال دخانیات مترتب می شود، متفاوت می گردد و به طور کلی استعمال دخانیات اگر به مقداری باشد که موجب ضرر قابل ملاحظه ای برای بدن باشد، جایز نیست و اگر شخص می داند که با شروع آن به این مرحله می رسد نیز جایز نمی باشد. (توضیح المسائل المحشی الامام الخمینی)

حضرات آیات عظام مکارم شیرازی و بهجت استعمال دخانیات را حرام اعلام کردند.

حضرت آیت ... العظمی نوری همدانی نیز با توجه به ضررهای مربوط به استعمال دخانیات اعلام کردند: استعمال دخانیات جایز نیست.

آیت ... صافی گلپایگانی: ضرر این سموم مهلک و خطرناک خانمانسوز برای دین و ایمان و شرف و استقلال و سلامت روح و جسم و همه شئون جامعه از واضحات است. هر عمل و معامله و حمل و نقلی که موجب سلب مصونیت جامعه اسلامی از خطر ابتلای افراد به اعتیاد به این سموم گردد موکداً حرام است و نهی از منکر و جلوگیری از آن علاوه بر اینکه از وظایف مستقیم حکومت است برهمگان نیز طبق ضوابط شرعی واجب است و همه باید هم آهنگ از این منکر و سایر منکرات که موجب فساد و تباهی اخلاقی اسلامی جامعه است جلوگیری نمایند.

مرکز سلامت محیط و کار

دبیر خانه ستاد کشوری کنترل دخانیات

وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی